

РІШЕННЯ

разової спеціалізованої вченої ради

про присудження ступеня доктора філософії

Здобувач ступеня доктора філософії **Гаряга Олег Олександрович**, 1978 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2000 р. Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю «Правознавство», тимчасово не працює, виконав акредитовану освітньо-наукову програму «Право».

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом ректора Університету «КРОК» від 27 червня 2025 р. за № 71-1 у складі:

Голови разової спеціалізованої вченої ради – **Скоморовського Віталія Богдановича**, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри теорії та історії держави і права Університету «КРОК»

Рецензента – **Корольової Вікторії Вікторівни**, кандидата юридичних наук, доцента, завідувача кафедри державно-правових дисциплін Університету «КРОК»

Офіційних опонентів – **Ярмиша Олександра Назаровича**, доктора юридичних наук, професора, член-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого юриста України, професора кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України

Яцишина Михайла Михайловича, доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки

Гоцуляка Юрія Вікторовича, доктора юридичних наук, доцента, завідувача кафедри теорії, історії

держави і права та філософії права Донецького
національного університету імені Василя Стуса

на засідання «27» серпня 2025 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» **Гарязі Олегу Олександровичу** на підставі публічного захисту дисертації «Доступ до правосуддя за судовими статутами 1864 року: законодавчі норми та реалії політики самодержавства в Україні у кінці XIX – на початку XX ст. (історико-правове дослідження)» за спеціальністю 081 «Право».

Дисертацію виконано у Вищому навчальному закладі «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ.

Науковий керівник – **Гуменюк Віталій Васильович**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Університету «КРОК».

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису, виконаного державною мовою. Вона є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що містить нові науково обґрунтовані результати, які відзначаються науковою новизною. Дисертація присвячена комплексному історико-правовому аналізу законодавчих норм судових статутів 1864 року у сфері доступу до правосуддя з урахуванням реалій політики самодержавства в Україні наприкінці XIX — на початку XX століття. Отримані результати мають істотне значення для галузі знань 08 «Право». Зокрема, уперше обґрунтовано, що специфіка доступу до правосуддя в українських землях у період панування російського самодержавного режиму безпосередньо пов'язана з конкретними історичними умовами державотворення з урахуванням характерологічних ознак, що визначали її особливості; охарактеризовано чинники, які вплинули на процес формування основ доступу до правосуддя в українських землях після запровадження судових статутів 1864 року; проаналізовано, що доступ до правосуддя за судовими статутами мав забезпечуватись кращими західними зразками судочинства із закріпленням принципів незмінності та незалежності суддів, презумпції

невинуватості і рівності усіх перед законом, гласності, усності, змагальності судочинства; доведено, що на практиці ідея доступу до правосуддя на нових демократичних засадах входила у протиріччя із сутністю російського імперського самодержавного режиму, у зв'язку з чим ключові принципи та інститути, проголошені судовими статутами 1864 р., зазнавали систематичних утисків та обмежень.

За свої змістом дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами).

Здобувач має 7 наукових публікацій за темою дисертації, з них 4 статті опубліковано у наукових періодичних виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, а також 3 публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

1. Гаряга О. О. Принципи кримінального судочинства за судовою реформою 1864. *Legal Bulletin*. 2024. № 12. С. 87-92. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/465>
DOI: [10.31732/2708-339X-2024-12-A13](https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-12-A13)

2. Гаряга О. О. Особливості розробки та прийняття Судових статутів у ході реформування системи правосуддя Російської імперії у середині XIX ст. *Право.ua*. 2022. № 4. С. 37-41. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2022-4/Pravo_ua_2022_4_037.pdf

DOI: [10.32782/LAW.UA.2022.4.6](https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.4.6)

3. Француз А. Й., Гаряга О. О. Інститут мирових суддів у системі правосуддя Російської імперії після Судової реформи 1864 року. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 2. Т. 2. С. 3-6. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2021/2-2/1.pdf>. DOI: [10.32844/2618-1258.2021.2.2.1](https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.2.2.1)

4. Француз А. Й., Гаряга О. О. Система правосуддя в українських землях після Судової реформи 1864 р. *Юридична наука*. 2020. № 12(114). С. 13-19. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/571>.

DOI: [10.32844/2222-5374-2020-114-12.02](https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-114-12.02)

У дискусії взяли участь (голова, рецензенти, офіційні опоненти, інші присутні) та висловили зауваження:

Офіційний опонент – **Ярмиш Олександр Назарович**, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, професор кафедри теорії та історії держави і права Національної академії Служби безпеки України. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Обґрунтовуючи у вступній частині роботи актуальність заявленої теми, дисертант цілком справедливо підкреслив необхідність «урахування відповідного історико-правового дослідження розбудови незалежного демократичного суду» в сучасних умовах (с.14). Ба більше, у першому реченні «Висновків» йдеться про те, що автор має «підстави сформулювати ряд висновків та пропозицій». На жаль, такі пропозиції в тексті відсутні. Отже, буде цілком правильно, якщо ми їх почуємо від дисертанта під час захисту роботи.

2. Хочу звернути увагу на те, що деякі позиції, сформульовані в «Анотації», не в повній мірі співпадають з тими, що містяться в основному тексті роботи. Наприклад, на с. 3 «Анотації» зазначається: «Застосування насильства, тортур, здирництва, свавілля, судові помилки, бюрократія і затримки були звичним явищем у дореформених судах». Однак, якщо йдеться про тортури, то добре відомо, що ще за часів Катерини ІІ вони були обмежені, а в 1801 році указом Олександра І й зовсім заборонені. До речі,

згадку про цей указ ми далі знаходимо на с.56 тексту дисертації. Надто категоричним, безапеляційним видається речення з «Анотації» про те, що після проведення контрреформ «...судова влада перебувала під тотальним контролем адміністрації» (с.6). Це не відповідає дійсності і, до речі, в основному тексті дисертації автор вже не є таким категоричним. Можу припустити, що такі розбіжності стали наслідком не зовсім продуманого намагання дисертанта будь що вкластися в дуже стислі рамки «Анотації». На мою думку, над цим варто подумати й тим, хто приймає відповідні нормативні документи.

3. У дисертації акцентується увага на тому, що в період контрреформ судової системи особливо відчутною стала політика самодержавства, спрямована на обмеження діяльності адвокатури. Водночас у тексті не зовсім зрозуміло, чому, запровадивши інститут адвокатури як одну з ключових новацій судової реформи, вже у 1880-х роках влада кардинально відступає від цих засад. Вважаємо, що автору доцільно було б більш аргументовано пояснити, які саме причини зумовили таку зміну державної політики та яким чином це вплинуло на доступ до правосуддя в досліджуваний період.

Офіційний опонент – **Яцишин Михайло Михайлович**, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Перш за все, слід відзначити вдалий вибір методологічного інструментарію, застосованого в дисертації. Здобувач обґрунтовано використав методи системного аналізу, історичний, інституційний, структурно-функціональний, історико-порівняльний, нормативно-порівняльний, юридико-технічний, а також метод порівняльно-правового аналізу. Такий підхід сприяв комплексному вивченню досліджуваної проблематики.

Водночас варто зауважити, що для досліджень такого виду робіт доцільним було б також застосування юридико-біографічного методу, який міг би суттєво підсилити аналітичну частину роботи, зокрема в контексті вивчення впливу особистісного чинника на трансформаційні процеси у системі судочинства в Україні в зазначений період.

2. У дисертації автором зазначено, що в результаті судової реформи 1864 року на території українських земель було створено три судові палати - Харківська, Одеська та Київська. Водночас їхня практична діяльність у дослідженні висвітлена лише фрагментарно.

Було б доцільним більш докладно проаналізувати, яким чином норми судових статутів впливали на практику розгляду цивільних і кримінальних справ цими судовими палатами. Зокрема, заслуговують на увагу питання реалізації принципів змагальності, гласності, незалежності суду, функціонування інституту присяжних тощо у діяльності конкретних палат, а також виявлення регіональних особливостей у їх застосуванні.

Такий аналіз не лише поглибив би наукову цінність роботи, а й дав змогу більш повно відобразити співвідношення між законодавчими нормами судових статутів і практикою їх реалізації на українських землях.

3. Аналізуючи законодавчі норми судових статутів у сфері доступу до правосуддя, автор слушно зазначає, що судова реформа 1864 року започаткувала нові засади судового устрою, докладно врегульовані у положеннях судових статутів. Одним із важливих інституційних нововведень стало впровадження мирової юстиції, якій було підвідомчо значну частину кримінальних і цивільних справ повсякденного характеру.

При цьому в роботі слушно звертається увага на напівпрофесійний характер мирового суду (с. 75). У зв'язку із цим виникає питання: у чому саме це виявлялося? Було б також доцільно пояснити, чим було зумовлено таке явище?

Офіційний опонент – **Гоцуляк Юрій Вікторович**, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії, історії держави і права та філософії

права Донецького національного університету імені Василя Стуса. Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. Серед елементів наукової новизни дисертант зазначає, що вперше проаналізовано, що доступ до правосуддя за судовими статутами мав забезпечуватись кращими західними зразками судочинства із закріпленням принципів незмінності та незалежності суддів, презумпції невинуватості і рівності усіх перед законом, гласності, усності, змагальності судочинства (с. 19).

На нашу думку, це положення потребує певної конкретизації. Насамперед, уточнення, які саме західні зразки були взяті за основу реформи системи правосуддя, та які її елементи були запозичені, а які, спрощені або трансформовані відповідно до політико-правових реалій російської імперії.

2. У дисертаційному дослідженні автором охарактеризовано ключові чинники, які вплинули на процес формування основ доступу до правосуддя в українських губерніях після запровадження судових статутів 1864 року. Зокрема, проаналізовано політичні, соціальні, правові та адміністративні умови, які зумовили специфіку реалізації задекларованих принципів судової реформи в умовах імперського самодержавства. Водночас із тексту не зрозуміло, які з окреслених у дослідженні чинників найбільш вплинули на доступ до правосуддя в українських губерніях та яким чином їх взаємодія формувала особливості реалізації судової реформи на місцевому рівні.

У роботі (підрозділ 2.3) автор досліджує застосування норм судових статутів у цивільних та кримінальних справах. На наш погляд, варто було б навести більше конкретних прикладів із джерел (судових справ, статистики, архівних матеріалів), які б засвідчували або успішну реалізацію задекларованих принципів, або, навпаки, їхнє системне порушення.

Рецензент - **Корольова Вікторія Вікторівна**, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Університету «КРОК». Оцінка позитивна із зауваженнями:

1. У підрозділі 2.2 дисертації автором здійснено ґрунтовний аналіз законодавчих норм судових статутів 1864 року в контексті забезпечення доступу до правосуддя. Акцентовано увагу на тому, що застосування норм судових статутів у сфері доступу до правосуддя доволі чітко виразилось у процесі розгляду цивільних та кримінальних справ. Разом із тим, у роботі варто було б чіткіше окреслити межу між тими положеннями судових статутів, які дійсно сприяли розширенню доступу до правосуддя для населення, зокрема в українських губерніях, і тими, що зберігали декларативний характер та залишалися у площині юридичної фікції.

Це особливо важливо з огляду на суперечність між прогресивним змістом судових реформ та політикою самодержавства, яке у кінці XIX – на початку XX ст. дедалі більше звужувало реальний простір для правозастосування незалежного та справедливого судочинства.

2. У Висновках дисертації зазначено, що судова реформа вважалася однією з найбільш успішних і послідовних серед проголошених царизмом перетворень 1860–1870-х років. Безсумнівно, судові статuti 1864 року декларували низку прогресивних демократичних принципів, зокрема, гласність, змагальність, незалежність судової влади, суд присяжних, рівність усіх перед законом. Втім, постає закономірне питання, чи можна стверджувати, що проголошена законодавчо рівність справді реалізувалась у практичній площині, зокрема в умовах збереження владної вертикалі, адміністративного впливу та слабкої інституційної автономії судової системи?

3. В дисертації слушно зазначено, що постулати, сформовані на основі аналізу практики трансформаційних процесів у російській імперії другої половини XIX – початку XX ст., можуть бути корисними для осмислення сучасного стану та перспектив реформування судової системи. У зв'язку з цим постає важливе і водночас дискусійне питання, в якій мірі історичний імперський досвід судової реформи може бути врахований у процесі сучасної реформи правосуддя?

Голова ради – **Скоморовський Віталій Богданович**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Університету «КРОК». Оцінка позитивна без зауважень.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 (п'ять) членів ради;

«Проти» – 0 (нуль) членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада Університету економіки та права «КРОК» присуджує **Гарязі Олегу Олександровичу** ступінь доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Голова разової

спеціалізованої вченої ради:

доктор юридичних наук, професор

Віталій СКОМОРОВСЬКИЙ